

УДК: 371:316.422:65.011.3

І. А. ЧИСТЯКОВА, канд. пед. наук, старший викладач
Сумський державний педагогічний університет
імені А.С.Макаренка, МОН України
вул. Роменська 87, м. Суми, 40002, Україна
stas200214@mail.ru

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКИХ МЕРЕЖ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Висвітлено питання мережування систем вищої освіти європейських країн. З'ясовано сутність понять «мережа», «освітня мережа», «університетська мережа». Представлено класифікацію мереж, побудовану на основі типу організації, що входять до них, та кінцевої мети їх створення й діяльності. Проаналізовано чинники, що спричиняють утворення міжнародних мережевих структур у сфері вищої освіти. Створено авторську класифікацію європейських університетських мереж: внутрішні університетські мережі та зовнішні університетські мережі. Схарактеризовано діяльність провідних університетських мереж: Coimbra Group, Utrecht Network, UNICA, Europaeum, European University Association.

Ключові слова: мережеве суспільство, мережування, вища освіта європейських країн, мережа, освітня мережа, університетська мережа.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Мережеве суспільство стало новим домінуючим соціальним устроєм кінця ХХ – початку ХХІ століть. У мережевому суспільстві – суспільстві структурних змін – успіхи окремих людей і організацій, народів і суспільств більшою мірою залежать від їх здатності створювати, сприймати та використовувати різні інновації: технологічні, соціальні, культурні, освітні. У сучасних умовах мережева організація, мережеві об'єднання стають провідними в житті кожної людини, оскільки мережі охопили більшість сфер людського життя – економічну, соціальну, політичну. Мережі є основою партнерських відносин та колегіальної взаємодії між її елементами у вертикальних та горизонтальних пластах. Вертикальна взаємодія забезпечує відносини між різними рівнями освітніх систем, наприклад міністерством освіти та місцевою освітньою адміністрацією, навчальними закладами.

Зазнали змін очікування суспільства й у сфері вищої освіти. Життя вимагає від університетів стати більш динамічними, гнучкими та чутливими до соціальних, науково-технічних, технологічних та екологічних потреб, інновацій та міжнародної конкуренції. З кожним днем ці вимоги стають все більш актуальними.

Для успішного виконання поставлених перед університетом завдань особливого значення набуває такий процес інноваційного розвитку освіти, як мережування. За Х. ван Аалстом, поняття мережування означає «систематизований розвиток (менеджмент) зовнішніх та внутрішніх зв'язків (комунікації, інтеракції, координації) між людьми, групами або організаціями («вузлами») для вдосконалення результатів діяльності» [11, с. 34]. Крім того, в межах мережування вищі навчальні заклади набувають більшої структурної гнучкості, здійснюють пряму взаємодію між своїми членами, налагоджують партнерські відносини. Тобто вони стають структурами,

здатними адекватно реагувати на зміни навколишнього середовища та впроваджувати нові технології в умовах постійних змін. Такі структури мають можливість краще пристосуватися до мінливих умов життя та швидко модифікуватися відповідно до середовища, враховуючи потреби самої університетської мережі. З огляду на це актуальною стає необхідність дослідження діяльності європейських університетських мереж, провідними серед яких є Coimbra Group, Compostella Group, Utrecht Network, UNICA, Europaeum, European University Association.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення наукових джерел свідчить про посилення інтересу багатьох дослідників до проблем становлення і розвитку європейських освітніх мереж. Тенденції розвитку вищої освіти в умовах глобалізації та інтеграції знаходять відображення у наукових працях таких українських науковців, як І. Малицька, М. Згуровський, А. Сбруєва, І. Дичківська, Г. Селевко та ін. Проблемам становлення європейських інноваційних освітніх мереж та розвитку мережевого суспільства присвячені роботи багатьох зарубіжних дослідників (М. Кастельса, П. Міллера, П. Скідмора, Р. Річарда, Д. Хопкінса та ін.).

Формулювання мети статті. Мета статті – схарактеризувати змістові та процесуальні особливості діяльності університетських мереж у Західній Європі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того щоб зрозуміти, як відбувається процес мережування у вищій освіті, необхідно осмислити, що таке мережа взагалі й освітня мережа, зокрема.

Узагальнення різних підходів до сутності поняття «мережа» дало змогу визначити мережу як структурну неієрархічну управлінську одиницю, що складається з групи організацій, поєднаних горизонтальними зв'язками, спрямованих на вироблення інноваційного продукту; в її основу покладено ідейну єдність агентів. Тобто мережі – це не просто загальні міжорганізаційні об'єднання, а специфічні інституційні форми організації взаємодії між різноманітними установами задля створення, поширення та використання нових технологій і знань.

Аналіз наукової літератури дозволяє стверджувати, що існують різні класифікації видів мереж. Більшість класифікацій мереж побудовано на основі типу організації, що входять до них, та кінцевої мети їх створення й діяльності. Так, Н. Кочубей виділяє мережі-підприємства, соціальні мережі та мережі комунікацій [1, с. 152]; Р. Холл розглядає комунікаційні та міжорганізаційні мережі [4, с. 354]; Л. Сморгунів виокремлює політичні співтовариства (policy communities), професійні мережі (professional networks), міжурядові мережі (intergovernmental networks), мережі виробників (producer networks), мережі з вирішення певних проблем (issue networks) [3].

У контексті нашого дослідження важливим є з'ясування особливостей функціонування одного з підвидів професійних мереж – освітніх.

Освітні мережі в англійських джерелах з теорії освіти розглядаються як потужний стимул інноваційного розвитку освітньої системи. Ми трактуємо інноваційні освітні мережі як організаційні структури, що являють собою сукупність навчальних закладів, об'єднаних спільною інноваційною ідеєю та діяльністю, спрямованою на підвищення ефективності навчально-виховного процесу та якості його результатів, управлінської діяльності, а також на поширення інноваційного досвіду в межах мережі навчальних закладів і поза нею.

Сьогодні інноваційні освітні мережі стають дедалі більш популярною організаційною формою запровадження інновацій.

Ідея мережування закладів вищої освіти в Європі обговорювалася на сторінках Рамкової програми ЄЕС, заснованої 1980 року у контексті розвитку європейської політики наукових досліджень. У даному документі зазначалося, що колективні зусилля у просуванні досліджень на європейському рівні виправдані чотирма факторами. По-перше, фінансування та організація масштабних досліджень було не під силу окремим закладам. По-друге, колективні зусилля можуть бути виправдані міркуваннями ефективності, коли співпраця буде означати фінансову вигоду. По-третє, співпраця необхідна в тих випадках, коли зміст проблеми має транснаціональний характер. По-четверте, спільні дослідження будуть виправдані в тих галузях, у яких утворено єдиний ринок досліджень і технологій [12, с. 134].

Розробниками Шостої Рамкової програми «Регіоналізація та вища освіта Європи та Південно-Східної Азії (2002–2006)» поставлено акцент на мережуванні вищої освіти шляхом упровадження таких інструментів, як мережі передового досвіду й комплексні проекти. Крім того, у межах ЄС активно розвиваються ініціативи розвитку співробітництва в галузі наукових досліджень. Один із прикладів – Європейський науковий фонд (European Science Foundation (ESF)), який організовує співробітництво та взаємодію в європейській науці. Ці європейські ініціативи перетворилися на вагомий стимул для створення широкого діапазону міжорганізаційних домовленостей, які у свою чергу сприяють активізації розвитку програм співпраці й мобільності в ЄС. Прикладами таких заходів у межах програми ERASMUS є тематичні мережі. Метою цих мереж є дослідження європейського виміру в конкретній галузі знань або сприяння вирішенню міждисциплінарних або адміністративних питань співпраці в галузі вищої освіти [12, с. 89].

Крім європейських і національних ініціатив, ініціаторами утворення мереж є окремі університети. Наприкінці 80-х у 90-х роках ХХ ст. створюється широкий спектр міжвузівських об'єднань. Багато з таких мереж розглядається як реакція на програми Європейського Союзу та європейську політику в галузі вищої освіти (наприклад, Coimbra група, Utrecht мережа, Santander група, UNICA).

Отже, консорціуми, мережі, альянси, спільні підприємства, асоціації – це лише деякі приклади міжорганізаційних домовленостей, що останнім часом з'явилися в європейській вищій освіті.

Уважаємо за необхідне зазначити, що освітні мережі мають вільні ієрархії інститутів і не залежать від традиційних розпоряджень згори від адміністрації. Водночас вони повинні бути зрозумілими, мати відносно стабільну структуру, а також деякі форми організаційного керівництва для ефективного функціонування. У цьому значенні будь-яка існуюча мережа передбачає таку форму адміністративної та управлінської структури, яка ініціює процес фактичного мережування, формулює принципи діяльності й керівні принципи для членства, створює інфраструктуру зв'язку, залучає учасників, а також сприяє постійному обміну між ними.

Далі з'ясуємо чинники, що спричиняють утворення міжнародних мережевих структур у сфері вищої освіти. По-перше, це зміни у виробництві знань, зміни ресурсної бази й розширення можливостей для взаємодії за допомогою нових технологій. По-друге, необхідність спілкування з іншими університетами та організаціями щодо тих видів діяльності, які раніше відбувалися в межах організаційних структур університету (навчання студентів, наукова робота

викладачів тощо). Університети все більше виходять за межі національних кордонів. Студенти, науковці та роботодавці вимагають і цінують досвід, який накопичується у процесі міжнародного співробітництва. Лібералізація, інтернаціоналізація ринків робочої сили й нових способів кооперації розширює можливості для транснаціональної освіти, й виникає потреба в міжорганізаційних взаємодіях [2, с. 89].

Велика кількість університетських мереж спричинила необхідність їх класифікації, найбільш поширеною з яких є класифікація, розроблена голландським науковцем Х. де Вітом. Вона ґрунтується на особливостях міжвідомчого співробітництва в Європі. Де Віт визначає три типи освітніх мереж: академічні асоціації – організації вчених або адміністраторів і/або академічні підрозділи, що їх об'єднують (Міжнародна Асоціація Ректорів Університетів (the International Association for University Presidents); академічні консорціуми – групи академічних підрозділів, що об'єдналися для однієї мети – виконання наукового контракту; інституційні мережі – групи академічних одиниць, що об'єднуються для різної мети, під керівництвом вищих органів та мають необмежену тривалість діяльності (мережі університетів столиць Європи (UNICA) (Network of Universities from the Capitals of Europe), Європейський консорціум інноваційних університетів (ECIU), або Група Коїмбра (the European Consortium for Innovative Universities or the Coimbra Group)) [5, с. 143].

На підставі аналізу широкого кола джерел пропонуємо власну класифікацію, у якій визначаємо такі типи мереж, що існують у системі вищої освіти європейських країн:

1. Внутрішні університетські мережі:
  - *мережі університетських менеджерів;*
  - *мережі викладацького складу;*
  - *студентські мережі (наукові, за інтересами, лідерські);*
  - *предметні мережі, що об'єднують науковців, викладачів, студентів.*
2. Зовнішні університетські мережі:
  - *академічні мережі;*
  - *експертні мережі;*
  - *дослідницькі мережі.*

Схарактеризуємо кожен із типів університетських мереж. Внутрішні мережі є об'єднаннями в межах одного вищого навчального закладу. Усі університети в деякому сенсі вже є мережевими організаціями, оскільки вони об'єднують персонал і розвивають зовнішні мережі з іншими особами та організаціями, передусім з іншими вищими навчальними закладами, науковими установами.

До зовнішніх відносимо університетські мережі, до яких уходить декілька вищих навчальних закладів, що об'єдналися для вдосконалення діяльності ВНЗ, та поділяємо їх на академічні, експертні й дослідницькі.

Прикладами академічних університетських мереж є Europaеum, The Coimbra Group (CG), Utrecht Network. Так, дослідивши діяльність Europaеum, можна визначити таку мету створення мережі: підвищення рівня наукової співпраці та зв'язків між членами мережі; утворення відкритої університетської мережі шляхом об'єднання зусиль університетів-членів мережі та міжнародної академічної спільноти; слугування ресурсом для підтримки та розвитку європейського бренду вищої освіти; підтримка нових наукових і організаційних ідей та забезпечення можливості для спільного пошуку нових ініціатив; розвиток командної співпраці,

спрямованої на поширення нових ідей і пошук нових ролей для університетів у суспільстві знань; підготовка й виховання майбутніх лідерів для нової Європи.

Діяльність мережі Euroraum включає дослідницькі проекти, щорічні конференції та студентські літні табори й лекції, спільні навчальні програми, публічні дебати, проекти мобільності студентів і персоналу [6]. До складу об'єднання входять такі університети, як Оксфордський університет (Великобританія), Боннський університет (Німеччина), університет Камплутенсе (Мадрид, Іспанія), Болонський університет (Італія), Лейденський університет (Нідерланди), Ягеллонський університет (Краків, Польща), Хельсинський університет (Фінляндія), університет Париж I (Франція), Карлов університет (Прага, Чехія), Женевський інститут міжнародних відносин (Швейцарія) [6].

The Coimbra Group (CG) – це мережа, до складу якої входить 40 європейських університетів, деякі з яких найпрестижнішими в Європі. Метою мережі є активізація обміну, особливо в академічній, культурній, соціальній сферах, і поширення знань серед університетів-членів, студентів та викладачів; активізація здійснення міждисциплінарних дослідницьких проектів та популяризація їх значення; перетворення на лідируючу силу в розвитку європейської вищої освіти та європейського дослідницького простору; привернення уваги до проблем вищої освіти в Європі; розвиток кваліфікованого партнерства з ВНЗ регіону; забезпечення мобільності студентів та викладацького складу, зокрема завдяки програмі Erasmus [8].

Діяльність мережі спрямована на заохочення академічної співпраці між її членами на трьох рівнях діяльності: взаємний обмін досвідом педагогічної діяльності викладача; співпраця менеджерів різних рівнів із питань оптимізації організації діяльності університету; вплив на європейську освітню політику [8].

Мережа Utrecht Network організовує велику кількість класичних програм студентської та викладацької мобільності. Діяльність мережі складається з таких напрямів: участь у проектах Євросоюзу (члени Utrecht Network спільно беруть участь у декількох академічних проектах ЄС зокрема таких, як JOIMAN і Erasmus Mundus та CONNECT); організація літніх таборів для членів мережі, що стали постійним компонентом її діяльності. Діяльність таборів стабільно фінансується асоціацією та передбачає з'їзди науковців з університетів-партнерів; аналітична діяльність експертів університетів-партнерів. Utrecht Network забезпечує аналіз магістерських програм учасників і професійний розвиток кадрів. Із самого початку існування Utrecht Network пропагувала індивідуальні візити експертів-науковців усередині мережі та до зовнішніх партнерів. Мета візитів – підвищення професійного рівня учасників мережі [10]. Інструментами досягнення мети мережі є створення груп за інтересами для розробки інноваційного знання. Члени мережі беруть участь у багатьох міжнародних проектах, виходячи за рівень співпраці всередині об'єднання.

Прикладом експертної університетської мережі є UNICA. Для досягнення своєї мети UNICA популяризує погляд експертів серед європейського академічного загалу, а також національних, регіональних і муніципальних органів влади, інформує членів мережі про нові ініціативи та програми, допомагає в розробці спільних проектів.

Метою мережі є:

– зміцнення співпраці між університетами у сфері якості вищої освіти, наукових досліджень, навчання та управління;

– експертна оцінка та реалізація спільних стратегій і проектів;

– зосередження й поширення необхідної інформації (європейські програми, угоди про співробітництво тощо);

– заохочення до пошуку нових контактів, обміну інформацією та досвідом [9].

До експертних університетських мереж відносимо також Європейську асоціацію університетів (European University Association (EUA)), яка відіграє важливу роль у формуванні майбутнього європейської вищої освіти завдяки дослідженням і унікальним програмам у сфері освіти та різноманітності учасників мережі [7].

Європейська асоціація університетів є організаційним центром академічного співтовариства в Європі. Членство в EUA відкрито для університетів, асоціацій та мереж вищих навчальних закладів. EUA сприяє підвищенню конкурентоздатності європейських університетів за допомогою цільових заходів, спрямованих на підтримку розвитку. Діяльність мережі включає політичні діалоги, конференції, семінари, проекти і більш цільові заходи й програми, такі, як програми інституційної оцінки якості освіти, розвитку культури якості тощо.

Отже, реалізація програм оцінки якості вищої освіти є одним із пріоритетних напрямів діяльності Європейської асоціації університетів, що передбачає надання ВНЗ максимальної допомоги від незалежного моніторингу якості, здійсненого командою досвідчених європейських експертів. Діяльність EUA спрямована на забезпечення якісного навчання в усіх освітніх закладах мережі та розвиток інноваційної практики. Завданнями EUA є такі:

- розробка механізмів європейської політики, спрямованої на посилення ролі університетів у розвитку суспільства знань в Європі;
- інформування учасників про освітньо-політичні ініціативи ЄС та вплив на сферу вищої освіти;
- надання ВНЗ інформації в межах проектів, спрямованих на розвиток політики в сфері вищої освіти та досліджень;
- зміцнення керівництва, лідерства та управління закладами
- через взаємне навчання, обмін і передачу передового досвіду;
- зміцнення міжнародних позицій бакалаврату і магістратури в Європі та підготовка наукових кадрів шляхом удосконалення співпраці між членами мережі, зокрема шляхом налагодження діалогу з організаціями-партнерами в інших регіонах світу.

EUA насамперед надає своїм учасникам унікальну можливість формувати і впливати на майбутню політику ЄС і стати ініціатором нововведень. Завдяки контактам і співпраці з Європейською комісією, Європейським парламентом, іншими європейськими й міжнародними організаціями EUA гарантує, що інтереси університетів-учасників завжди будуть ураховані, а розв'язання проблем стане можливим через докладання спільних зусиль усіх зацікавлених сторін.

Висновки результатів дослідження. Отже, головною метою створення університетської мережі є забезпечення можливостей для постійного обміну ідеями, взаємодія освітніх новаторів, практиків і теоретиків для вдосконалення роботи кожного закладу освіти в мережі.

Таким чином, у результаті вивчення та аналізу наукових матеріалів було визначено, що мережі у сфері вищої освіти є унікальним способом взаємодії університетів різних країн, який будується на горизонтальній взаємодії. Основою такої взаємодії слугує реалізація спільних інтересів.

Перспективи подальших розвідок. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів окресленої проблеми. На подальше вивчення заслуговують узагальнення перспективного зарубіжного педагогічного досвіду підготовки викладачів до професійної діяльності в університетських мережах; розроблення механізмів залучення громадських організацій та місцевої освітньої адміністрації до співпраці з вищими навчальними закладами.

Література

1. Кочубей Н. В. Синергетические концепты и нелинейные контексты: монография / Н. В. Кочубей. – Сумы : Университетская книга, 2009. – С. 151–153.
2. Кряжев П. Якісні зміни вищої освіти в країнах Західної Європи наприкінці ХХ століття / П. Кряжев // Вища освіта України. – 2007. – Т. 3. – №2. – С. 86–89.
3. Сморгунов Л. В. Сетевая методология исследования политики [Электронный ресурс] / Л. В. Сморгунов. – Режим доступа: <<http://politanalysis.narod.ua/smorgunov2.html>>.
4. Холл Р. Х. Организации: структуры, процессы, результаты / Р. Х. Холл. – СПб., 2001. – С. 354.
5. Beerkins E. Global opportunities and institutional embeddedness. Higher education consortia in Europe and Southeast Asia / E. Beerkens. – Proefschrift, 2004. – С. 143–145.
6. Europaeum. Mission and statement [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.europaeum.org/europaeum/?q=category/1/1/3>>.
7. European University Association [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.eua.be/about/at-a-glance.aspx>>.
8. The Coimbra Group [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.wikipedia.org/wiki/Coimbra_Group>.
9. UNICA. Statutes [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.unica-network.eu/content/statutes>>.
10. Utrecht Network. Activities [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.utrecht-network.org/en/site/about#2>>.
11. Van Aalst H. F. Networking in society, organisations and education / H. F. Van Aalst // Networks of Innovation. – Paris : OECD Publications, 2003. – P. 33–40.
12. Wende M. C. van der Cross-border post-secondary education: Regional case study on Europe / M. C. Wende // Internationalisation and trade in higher education – Opportunities and Challenges. – Paris : OECD/CERI, 2004. – P. 87–137.

И. А. ЧИСТЯКОВА, канд. пед. наук, старший преподаватель
Сумской государственной педагогический университет
имени А. С. Макаренка, МОН Украины
ул. Роменская 87, г. Сумы, 40002, Украина
stas200214@mail.ru

ОСОБЕННОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УНИВЕРСИТЕТСКИХ СЕТЕЙ: ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНТЕКСТ

Аннотация. Освещены вопросы сетевизации систем высшего образования европейских стран. Выяснена сущность понятий «сеть», «образовательная сеть»,

«университетская сеть». Представлена классификация сетей, построенная на основе типа организаций, входящих в них, и конечной цели их создания и деятельности. Проанализированы факторы, вызывающие образование международных сетевых структур в сфере высшего образования. Создана авторская классификация европейских университетских сетей: внутренние университетские сети и внешние университетские сети. Охарактеризована деятельность ведущих университетских сетей: Coimbra Group, Utrecht Network, UNICA, Europaeum, European University Association.

Ключевые слова: сетевое общество, сетевизация, высшее образование европейских стран, сеть, образовательная сеть, университетская сеть.

I.A. CHYSTYAKOVA, PhD (pedagogical sciences), senior lecturer
Sumy State A. S. Makarenko Pedagogical University,
Ministry of Education and Science of Ukraine
87 Romenska Str., Sumy, 40002, Ukraine
stas200214@mail.ru

MAIN FEATURES OF UNIVERSITY NETWORKS' ACTIVITY: EUROPEAN CONTEXT

Abstract. The issue of higher education networking of European countries has been highlighted. Concepts of «network», «educational network», «University network» have been determined. Classification of networks, based on the type of organizations and the ultimate goal of their establishment and activities, has been represented. The factors that cause the formation of international network structures in higher education have been analyzed. The author's classification of European university networks as the internal networks and external university campus networks has been worked out. Activities of leading university networks, namely Coimbra Group, Utrecht Network, UNICA, Europaeum, European University Association, have been determined.

The importance of networking organization has been stressed. It has been stated that recently networking associations became leading in every person's life as networks concern many spheres of life – economic, social, and political. It has been proved that vertical interaction provided the relationship among different levels of education systems, for example, between the Ministry of Education, local educational administration and educational institutions. It has been pointed out that the main purpose of a university network is to provide opportunities for regular exchange of ideas, cooperation of educational innovators, practitioners and theorists for improving the work of each educational institution in the network. After studying and analysis of research materials it has been determined that the networks in higher education should become a unique way for interaction among universities from different countries.

Keywords: network society, networking, higher education of the European countries, network, educational network, university network.

Bibliography

1. Kochubej N. V. Synergetic concepts and nonlinear contexts: Monograph / N. V. Kochubej. – Sumy : Universitetskaja kniga, 2009. – P. 151–153.
2. Krjazhev P. Qualitative changes in higher education in Western Europe in the late XX century / P. Krjazhev // Vishha osvita Ukraïni. – 2007. – T. 3. – №2. – P. 86–89.
3. Smorgunov L. V. Network methodology of politics research [Electronic resource] / L. V. Smorgunov. – Mode of access: <<http://politanalysis.narod.ua/smorgunov2.html>>.
4. Holl R. H. Organizations: Structures, processes, and results / R. H. Holl. – SPb., 2001. – P. 354.
5. Beerkins E. Global opportunities and institutional embeddedness. Higher education consortia in Europe and Southeast Asia / E. Beerkens. – Proefschrift, 2004. – P. 143–145.
6. Europaeum. Mission and statement [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.europaeum.org/europaeum/?q=category/1/1/3>>.
7. European University Association [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.eua.be/about/at-a-glance.aspx>>.
8. The Coimbra Group [Electronic resource]. – Mode of access: <http://en.wikipedia.org/wiki/Coimbra_Group>.
9. UNICA. Statutes [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.unica-network.eu/content/statutes>>.
10. Utrecht Network. Activities [Electronic resource]. – Mode of access: <<http://www.utrecht-network.org/en/site/about#2>>.
11. Van Aalst H. F. Networking in society, organisations and education / H. F. Van Aalst // Networks of Innovation. – Paris : OECD Publications, 2003. – P. 33–40.
12. Wende M. C. van der Cross-border post-secondary education: Regional case study on Europe / M. C. Wende // Internationalisation and trade in higher education – Opportunities and Challenges. – Paris : OECD/CERI, 2004. – P. 87–137.